

Polska Lista Krajowa Programu UNESCO „Pamięć Świata” Wniosek nominacyjny – 5. edycja

W Z Ó R

1. Nazwa obiektu

1.1. Oficjalna nazwa lub tytuł obiektu (zgodnie z ewidencją)

Kazimierz, król polski, zezwala Grzegorzowi, biskupowi ormiańskiemu osiedlić się we Lwowie, wykonywać swoje funkcje religijne i sprawować jurysdykcję nad Ormianami zamieszkującymi Polskę.

1.2. Inne znane nazwy obiektu

Brak

---

2. Informacje o wnioskodawcy/wnioskodawcach

2.1. Nazwa wnioskodawcy

W przypadku wniosku wspólnego dwóch lub więcej instytucji w punktach 2.1.-2.5 należy podać dane głównego wnioskodawcy, koordynującego nominację.

Archiwum Główne Akt Dawnych

2.2. Dane adresowe wnioskodawcy

Adres pocztowy, adres e-mail oraz numer telefonu

ul. Długa 7, 00-263 Warszawa, e-mail: sekretariat@agad.gov.pl, tel. 22 831 54 91

2.3. Status prawny / forma organizacyjno-prawna wnioskodawcy

Dokument stanowi własność Skarbu Państwa

2.4. Osoba reprezentująca wnioskodawcę

Imię i nazwisko, stanowisko/funkcja, adres e-mail oraz numer telefonu

dr Hubert Wajs, dyrektor Archiwum, e-mail: sekretariat@agad.gov.pl, tel. 22 831 54 91

2.5. Osoba ze strony wnioskodawcy wyznaczona do kontaktów roboczych z Komitetem

Imię i nazwisko, stanowisko/funkcja, adres e-mail oraz numer telefonu

2.6. Pozostali wnioskodawcy (w przypadku wniosku wspólnego dwóch lub więcej podmiotów)

Jeśli dotyczy, należy podać nazwę/nazwy instytucji oraz dane adresowe jak w punkcie 2.2.), a jeśli nie dotyczy – należy w punkcie 1. wpisać: „nie dotyczy”.

1. nie dotyczy

2.

3.

3. Szczegółowe informacje na temat obiektu

3.1. Numer identyfikacyjny obiektu

Sygnatura archiwalna, biblioteczna lub inny numer identyfikacyjny – zgodnie z ewidencją wnioskodawcy

AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych 6197

3.2. Nazwa instytucji przechowującej obiekt, jeśli inna niż wnioskodawca

W przypadku, gdy obiekt przechowywany jest przez wnioskodawcę, należy wpisać: „nie dotyczy”.

nie dotyczy

3.3. Data/daty obiektu

Należy podać datę powstania obiektu, a w przypadku kolekcji i zespołów archiwalnych daty skrajne, czyli datę najstarszego i najmłodszego dokumentu zachowanego w zbiorze.

04.02.1367

3.4. Rodzaj obiektu

Np. dokument, księga, mapa, fotografia, film, nagranie dźwiękowe, druki ulotne, czasopismo

dokument

3.5. Opis zewnętrzny obiektu

Należy podać informacje takie jak rodzaj nośnika, wymiary fizyczne, wielkość/objętość, technikę wykonania (jeśli dotyczy), cechy charakterystyczne i inne dodatkowe cechy/informacje istotne dla opisu obiektu

Dokument pergaminowy o wymiarach 30,6 x 16,5 + 5 cm z pieczęcią majestatyczną królewską odcisnięta w naturalnym wosku ø 11,6 cm, podwieszoną na jedwabnym żółto-czerwonym sznurze. Tekst dokumentu spisany w języku łacińskim. Odwrocie zawiera noty dorsalne w językach kipczackim (pisane alfabetem ormiańskim), łacińskim i polskim.

3.6. Opis zawartości obiektu (krótka charakterystyka treści obiektu)

Kazimierz, król polski, zezwala Grzegorzowi, biskupowi ormiańskiemu osiedlić się we Lwowie, wykonywać swoje funkcje religijne i sprawować jurysdykcję nad Ormianami zamieszkującymi Polskę.

3.7. Zwięzła historia obiektu, w tym informacje o jego pochodzeniu i losach od czasu wytworzenia do chwili obecnej

Dokument przechowywany w Archiwum Głównym Akt Dawnych. Produkt kancelarii królewskiej, potem przechowywany w kancelarii odbiorcy. Po II wojnie światowej razem z innymi materiałami archiwalnymi pozostałymi po Aleksandrze Czołowskim (1865-1944). W AGAD umieszczono go w Zbiorze dokumentów pergaminowych.

3.8. Opis stanu zachowania oraz sposobu zabezpieczenia obiektu

Należy podać aktualny stan zachowania obiektu oraz sposoby jego konserwatorskiego i technicznego zabezpieczenia, w tym informacje na temat opakowania ochronnego i warunków magazynowych.

Należy także podać czy istnieją procedury związane z zapewnieniem bezpieczeństwa obiektu np. przed kradzieżami.

Pieczęć wykonana z naturalnego wosku jest osłabiona, popękana z wykruszonymi krawędziami. Jedwabny sznur pieczętny jest splątany i poszarpany, a jego końcówki wychodzące po dwu stronach pieczęci naderwane, poprzecierane oraz znacznie skrócone.

Dokument znajduje się w specjalnie przygotowanym na jego wymiary pudle z tektury alkalicznej oraz zamontowany na podkładce z obejmą unieruchamiającą pieczęć. Jest przechowywany w zabezpieczonym i klimatyzowanym magazynie, gdzie codziennie kontrolowane są temperatura i wilgotność powietrza.

Dostęp do tego magazynu jest rejestrowany, a mają go tylko osoby uprawnione. Dokument i pieczęć są udostępniane jedynie w postaci skanów o dużej rozdzielczości. W oryginale jest eksponowany rzadko na pokazach z uwzględnieniem „Warunków ekspozycji i transportu materiałów archiwalnych” stanowiących Załącznik nr 1 do Zarządzenia DN nr 15 z 31.10.2012 roku w sprawie wypożyczania materiałów archiwalnych do celów wystawienniczych. W przypadku wypożyczenia poza AGAD, miejsce ekspozycji jest weryfikowane pod względem zabezpieczeń na podstawie ankiety obowiązkowo wypełnianej przez stronę biorącą obiekt. Biorący musi także ubezpieczyć wypożyczony dokument (na czas transportu i ekspozycji). Warunki ekspozycji każdorazowo są monitorowane przez konserwatorów Centralnego Laboratorium Konserwacji Archiwaliów AGAD.

3.9. Oszacowanie zagrożeń, potrzeb w dziedzinie konserwacji i zabezpieczenia obiektu oraz planowane prace w tym zakresie

Należy podać aktualny stan zachowania obiektu oraz sposoby jego konserwatorskiego i technicznego zabezpieczenie, w tym informacje na temat opakowania ochronnego i warunków magazynowych.

Każdorazowa ekspozycja i transport grozi uszkodzeniem pieczęci oraz stopniową degradacją pergaminu i materiałów pisarskich użytych do jego spisania. Planowane jest przeprowadzanie badania wrażliwości na światło (mikrofedometria) atramentu i barwników użytych do sznura pieczętnego. Obiekt jest systematycznie monitorowany pod względem stanu pieczęci. Środowisko magazynu w którym jest przechowywane jest monitorowane pod względem temperatury i wilgotności powietrza, a wyniki pomiarów są archiwizowane.

3.10. Czy istnieją procedury związane z zapewnieniem bezpieczeństwa obiektu np. przed kradzieżą, na wypadek sytuacji nadzwyczaj

TAK

NIE

3.11. Czy obiekt posiada kopię zabezpieczającą i w jakiej formie?

Należy kliknąć w odpowiednie pole, wówczas zaznaczenie pojawi się automatycznie.

TAK, jako:

mikrofilmy,

skany,

inne:

NIE

3.12. Zakres i sposób udostępniania obiektu, w tym ograniczenia w dostępie

Należy opisać w jaki sposób obiekt jest udostępniany (zarówno oryginał, jak i kopia) oraz wskazać ewentualne ograniczenia w dostępie oraz podać, z czego one wynikają. Należy także wskazać adres, pod którym kopia cyfrowa obiektu jest dostępna online, a jeśli nie istnieje, to podać czy planowana jest digitalizacja obiektu, a jeśli tak, to w jakim terminie.

Ze względu na wyjątkową wartość tego dokumentu, a także na problemy i wymogi konserwatorskie, jest on praktycznie niedostępny. Dokument bywa udostępniany w wyjątkowych sytuacjach, np. z okazji 750-lecia osadnictwa ormiańskiego w Polsce, obchodzonego w 2017 r.

Treść dokument została wydrukowana w 1934 r. (Z. Obertyński, *Die Florentiner Union der polnischen Armenier und ihr Bischofskatalog*) Ponadto dokument posiada skany

---

(frontu, odwrocia i pieczęci) o dużej rozdzielczości. Są one dostępne pod adresem:
<http://agadd2.home.net.pl/metrykalia/1/album/6197/index.html>

---

4. Zgodność z kryteriami wpisu określonymi w Zasadach

Należy wskazać kryteria, które spełnia obiekt, oraz opisać w jaki sposób. Poza kryterium autentyczności i integralności nie jest konieczne, aby obiekt spełniał wszystkie pozostałe kryteria. Zastosowanie może mieć jedno lub więcej kryteriów, które mogą być ze sobą powiązane. W przypadku, gdy wybrane kryterium nie dotyczy danego obiektu, należy wpisać: „nie dotyczy”.

4.1. Autentyczność i integralność

Przygotowując informację w tym kryterium, należy zadać sobie pytania pomocnicze:

- *Czy identyfikacja obiektu została przeprowadzona w sposób rzetelny, a jego pochodzenie zostało wiarygodnie ustalone?*
- *Czy jest to oryginał – a jeśli nie, to czy jest to najwcześniejsza znana wersja?*
- *Jaki procent obiektu się w oryginalnym stanie?*
- *Czy istnieją kopie obiektu?*
- *Czy zgłaszany obiekt stanowi jego całość, czy jest to część obiektu, który przechowywany jest także w innym miejscu i nie jest uwzględniona w danym wniosku?*
- *Czy wszystkie części obiektu są w tym samym wieku, a może brakujące części zostały zastąpione nowszymi kopiami?*

Autentyczność dokumentu nie ulega wątpliwości – posiada on cechy właściwe dla epoki w której powstał oraz został uwierzytelniony królewską pieczęcią majestatyczną. Forma i styl dokumentu są autentyczne i charakterystyczne dla późnego średniowiecza, tj. epoki, w której ten dokument powstał. Inicjał i staranne, ozdobne pismo łacińskie, a zwłaszcza inicjał (N – od *Nos Kazimirus*) świadczą o uroczystym charakterze tego nadania, Dobrze zachowany i czytelny tekst łaciński oraz właściwie nieuszkodzona pieczęć woskowa dają całości wyjątkowy walor autentyczności.

4.2. Znaczenie historyczne

Przygotowując informację w tym kryterium, należy odpowiedzieć sobie na pytanie czy dany obiekt w odniesieniu do naszego kraju:

- *dotyczy rozwoju politycznego lub gospodarczego, ruchów społecznych lub duchowych;*
- *dotyczy wybitnej osobowości w historii;*
- *dotyczy konkretnych miejsc związanych z epoką, wydarzeniami lub ludźmi;*
- *dotyczy wyjątkowych zjawisk;*
- *dotyczy godnych uwagi tradycyjnych zwyczajów;*
- *dotyczy rozwijających się stosunków między krajami lub społecznościami;*

- *dotyczy zmian we wzorcach życia i kultury;*
- *dotyczy punktu zwrotnego w historii naszego kraju;*
- *dotyczy przełomowej innowacji;*
- *stanowi wyjątkowy przykład wpływu na przemiany i rozwój kultury człowieka,*
- *stanowi wyjątkowy przykład dokonania umysłu człowieka;*
- *stanowi wyjątkowy przykład dla miejsca, w którym powstał;*
- *stanowi wyjątkowy przykład dla wartości okresu, w którym powstał;*
- *stanowi przykład szczególnie istotnej tradycji kulturowej;*
- *stanowi przykład doskonałości w sztuce, literaturze, nauce, technice, sporcie lub innych dziedzinach życia i kultury.*

Jest to najstarszy dokument wystawiony przez władcę polskiego dla Ormian. Stanowi on pozwolenie na ich osadnictwo i działalność.

Po przyłączeniu Rusi Halicko-Włodzimierskiej i Podola do Królestwa Polskiego za panowanie króla Kazimierza Wielkiego powstała konieczność uregulowania stosunków prawnych i wyznaniowych w całym państwie. Wcześniej Polskę zamieszkiwała ludność katolicka, zaś nowo przyłączone terytoria wschodnie zamieszkiwali prawosławni Rusini oraz monofizyccy Ormianie. Ci ostatni odgrywali ważną rolę w handlu ze Wschodem, w rozwoju wschodniego rzemiosła artystycznego, a także – dzięki znajomości języków orientalnych – w kontaktach dyplomatycznych Polski z tym obszarem. Posiadali swoje kolonie w miastach położonych na szlaku handlowym łączącym Europę zachodnią i centralną z ośrodkami handlowymi nad Morzem Czarnym, a więc we Lwowie, Kamieńcu, Łucku i Włodzimierzu. W miastach tych zakładali gminy. Podstawową rolę w ich organizacji pełnił Kościół, związany i podporządkowany władzy świeckiej. W tym czasie najważniejsza gmina ormiańska znajdowała się we Lwowie, wyrazem czego było rezydowanie tam biskupa Kościoła Ormiańskiego. W roku 1367 r. król Kazimierz Wielki wydał dla biskupa Grzegorz przywilej potwierdzający zwierzchnictwo nad Ormianami zamieszkującymi królestwo i gwarantujący im swobodę religijną. Tym samym zalegalizował istniejące już wcześniej osadnictwo Ormian na przyłączonej do Polski Rusi Czerwonej, a jednocześnie nadawał swobodę działania Kościołowi Ormiańskiemu.

Dokument ten jest „kamieniem milowym”, dającym początek udokumentowanej źródłowo ponad 750-letniej obecności osadnictwa ormiańskiego w Polsce, której rocznicę uroczyście obchodzono w 2017 r. Jako fundament legalizujący to osadnictwo, ma on podstawowe znaczenie dla historii wspólnoty ormiańskiej w Polsce.

Jednocześnie dokument ten dotyka jednej z istotniejszych wartości w dziejach polskiej kultury – jest bowiem świadectwem tolerancji i gotowości życia w pokoju z innymi współmieszkańcami wielonarodowościowego i wielowyznaniowego Państwa Polskiego. Jest to jeden z najwcześniejszych pomników dziejowych zapowiadających tradycję późniejszej wielonarodowej, wielokulturowej i tolerancyjnej (wielowyznaniowej) Rzeczypospolitej.

4.3. Znaczenie formy i stylu

Rozpatrując to kryterium, można wziąć między innymi pod uwagę czy dany obiekt w odniesieniu do naszego kraju:

- *stanowi szczególny przykład znaczącego tematu;*
- *stanowi szczególny przykład formy artystycznej;*
- *jest wybitny w swojej kategorii;*
- *wyróżnia się pięknem i kunsztem wykonania;*
- *stanowi innowacyjny lub nietypowy rodzaj nośnika;*
- *jest przykładem rodzaju dokumentu, który nie jest obecnie używany.*

Nie dotyczy

4.4. Znaczenie społeczne, wspólnotowe lub duchowe

To kryterium dotyczy przywiązania do dziedzictwa dokumentacyjnego konkretnej społeczności w czasach współczesnych. Mogą to być na przykład obiekty związane z wysoko cenionym (lub nawet zniechęconym) przywódcą, przewodnikiem duchowym lub świętym. Mogą to być także obiekty związane z konkretnym zdarzeniem, wydarzeniem lub miejscem, które budzi szczególne skojarzenia.

We wniosku należy podać informacje o tym, w jaki sposób wyraża się to przywiązanie

Nie dotyczy

4.5. Wyjątkowość lub rzadkość

W kryterium tym należy odnieść się do tego czy obiekt można określić jako unikatowy (jedyne w swoim rodzaju, jaki kiedykolwiek powstał) lub rzadki (jeden z kilku ocalałych z większej liczby). Ta cecha może wymagać doprecyzowania: zgłaszany we wniosku obiekt może być unikalny, ale niekoniecznie rzadki. Mogą istnieć inne obiekty, które są podobne, ale nie są identyczne.

Jest to najstarszy dokument wystawiony przez władzę polskiego dla Ormian, początkujący udokumentowaną źródłowo ponad 750-letnią obecność osadnictwa ormiańskiego w Polsce. Jest to jeden z najwcześniejszych pomników dziejowych zapowiadających tradycję późniejszej wielonarodowej, wielokulturowej i tolerancyjnej (wielowyznaniowej) Rzeczypospolitej.

---

5. Informacje dodatkowe

5.1. Badacze zajmujący się tematyką wniosku

Tytuł/stopień naukowy, imię i nazwisko, afiliacje, adres e-mail

Prof. dr hab. Krzysztof Stopka (Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków)

5.2. Bibliografia dotycząca tematyki wniosku

- Balzer O., Sądownictwo ormiańskie w średniowiecznym Lwowie, Lwów 1909.
- Barącz S., Żywoty sławnych Ormian w Polsce, Lwów 1856.
- Barącz S., Rys dziejów ormiańskich, Tarnopol 1869.
- Kowalska J., Ormianie polscy, Kraków 1999.
- Kutrzeba S., Historia źródeł dawnego prawa polskiego, t. 2, Lwów-Warszawa-Kraków 1926, s. 285-296.
- Mańkowski T., Sztuka Ormian lwowskich, Prace Komisji Historii Sztuki PAU, t. VI, Kraków 1934, s. 7-57.
- Nieczuja-Ostrowski P., Ormianie w Polsce. Przeszłość i terażniejszość, Toruń 2011.
- Obertyński Z., Die Florentiner Union der polnischen Armenier und ihr Bischofskatalog, "Orientalia Chrystiana", t. 36, 1934.
- Obertyński Z., Ormianie [w:] Historia Kościoła w Polsce, t. 1, cz. 1, Poznań-Warszawa 1974, s. 256-258.
- Ormianie polscy. Odrębność i asymilacja, Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków 1999.
- Ormianie polscy w opisach i obrazach, wybór A. A. Zięba, K. Stopka, Warszawa 2017.
- Ormianie polscy – siedem wieków istnienia [opracowanie tematyczne. Kancelaria Senatu], Warszawa 2017.
- Petrowicz G., La Chiesa Armena in Polonia, cz. 1, 1350-1624, Roma 1971.
- Pełczyński G., Ormianie polscy w XX wieku, Warszawa 1997.
- Stopka K., Armenia Christiana. Unionistyczna polityka Konstantynopola i Rzymu a tożsamość chrześcijaństwa ormiańskiego IV-XV w., Kraków 2002.
- Stopka K., Kościół ormiański na Rusi w wiekach średnich, Kraków 1984.
- Stopka K., Kościół ormiański w Polsce średniowiecznej, 1984.
- Stopka K., Kultura religijna Ormian polskich (struktury i stosunku kościelno-publiczne) [w:] Animarum cultura. Studia nad kulturą religijną na ziemiach polskich w średniowieczu T. 1: Struktury kościelno-publiczne, red. H. Manikowska, W. Brojer, Warszawa 2008, s. 229-270.
- Stopka K., Odpust bocheński z 1354 roku i jego ormiański kontekst [w:] Polska i jej sąsiedzi w późnym średniowieczu, pod red. K. Ożoga i S. Szczura, Kraków 2002, s. 50-80.
- Stopka K., Ormianie w Polsce dawnej i dzisiejszej, Kraków 2000.
- Stopka K., Początki biskupstwa ormiańskiego we Lwowie, „Rocznik Lwowski”, t. 2017, s. 47-54.
- Stopka K., Początki organizacji Kościoła ormiańskiego na Rusi, „Studia Armenologiczne”, t. 1, Warszawa 1983.
- Stopka K. The Religious Culture of Polish Armenians (Church-Public Structures and Relations), „Acta Poloniae Historica”, t. 101, 2010, p. 163-205.
- Stopka K., Zięba A. A., Ormiańska Polska, Hayoc' Lehistanë, Armenian Poland, Warszawa 2018, s. 95-98.
- Zakrzewska-Dubasowa M., Ormianie w dawnej Polsce, Lublin 1982.
-

5.3. Planowane badania i publikacje dotyczące tematyki wniosku (jeśli znane)

Obecnie na Katolickim Uniwersytecie w Louvain (Belgia) jest przygotowywane przez profesora Bernard Coulie drugie rozszerzone i zaktualizowane wydanie *Catalogue of*

---

libraries holding Armenian manuscripts (Répertoire des bibliothèques et des catalogues de manuscrits arméniens), Turnhout, Brepols, 1992. Na odwrociu tego łacińskiego dokumentu prof. Krzysztof Stopka odnalazł ostatnio opisy w alfabecie ormiańskim napisane w języku kipczackim, pewne partie tekstu są wyblakłe.

W listopadzie 2018 r. podczas oficjalnej wizyty delegacji polskich archiwów państwowych w Archiwum Narodowym Armenii dyrektor Amatuni Wirabian, wspominał o planowanym przygotowaniu zbioru dokumentów dotyczących relacji polsko-ormiańskich oraz wystaw, np. dotyczących Ormian w Polsce.

5.4. Pozostałe informacje, istotne z punktu widzenia nominacji

Edycja krytyczna dokumentu: Z. Obertyński, Die Florentiner Union der polnischen Armenier und ihr Bischofskatalog, "Orientalia Chrystiana", t. 36, 1934. Dodatek źródłowy nr 1, s. 42.

---

6. Dokumentacja wizualna

Wykaz załączonych/udostępnionych materiałów ilustracyjnych:

Należy podać informację o załączonych lub udostępnionych materiałach wizualnych. W przypadku tych ostatnich należy także podać adres, z którego należy pobrać pliki. Jeśli pliki mają być udostępnione wybranemu adresatowi, należy wskazać adres mailowy sekretariatu Komitetu: mow@archiwa.gov.pl.

1. PL 1 1 6197 0001 (2) –dokument z pieczęcią (widok ogólny)
2. PL 1 1 6197 0003 – pieczęć królewska
- 3.

7. Zgłoszenie nominacji

Nominację zgłasza i niniejszym potwierdza swoje prawo do zgłoszenia obiektu

Imię, nazwisko, stanowisko/funkcja

Dr Hubert Wajs, dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych

Data: 31.03.2023

Podpis*:

*) Dotyczy wniosków składanych w wersji papierowej